

Az elrabolt folyó

SZIG

0686

A Duna-ügy
az ENSZ
hágai Nemzetközi Bírósága előtt

Duna Kör
1997. március 3.

„S ha a Bíró leül ottan
ami csak lappang, kipattan,
mísem marad megtorlatlan.”

A Duna Bécs és Budapest között

© Hajósy Adrienne és Vargha János – *Duna Kör*, 1997

Készült a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium támogatásával

Kiadta a Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest

ESEMÉNYNAPTÁR

A RÉGMŰLT

A Duna Pozsony és Budapest közötti szakaszán már a század közepén kezdtek vízlépcsők építését fontolgatni. A folyam itt 120 km hosszúságban országhatár 1920 óta (Rajka és Szob között). A második világháború után, a proletárdiktatúrák internacionalista együttműködésének jegyében, Magyarország és Csehszlovákia hozzáfogott a bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer közös tervezéséhez. A kitűzött célok: áramtermelés, a hajózóút mélységének növelése és az árvízvédelem fejlesztése. Az 50-es években a magyar és a csehszlovák kommunista pártok vezetői tárgyaltak a közös építkezésről, ezek a tárgyalások azonban még nem vezettek eredményre: mindig kiderült, hogy a célok vízlépcsőrendszer nélkül sokkal olcsóbban megvalósíthatók.

1963. április

Megszületik a kormányok közti egyezség a közös építkezésről. A vízlépcsőrendszer eredeti terve: Pozsony alatt, Dunakilitinél gát épül, ami egy 60 négyzetkilométer nagyságú tározótavat duzzaszt vissza. Ebből ágazik ki egy 30 kilométer hosszú mesterséges csatorna, ezen Bósnél csúcserőmű épül. Az erőművön naponta kétszer engedik át a vizet, ami egyrészt áramot termel, másrészt 4-5 méteres árhullámot okoz a Duna hosszú szakaszán. 120 kilométerrel lejjebb, Nagymaroson épül a másik duzzasztó, amelynek fő feladata az árhullám mérséklése és kis mennyiségű áram termelése folyamatos üzemben. A vízmegosztás a Duna és a mesterséges csatorna között: 2% a Dunába, 98% a mesterséges csatornába.

A vízlépcsőrendszer a két ország energiaigényének 2-3%-át elégítette volna ki. Az építkezés nem kezdődött el.

1974. február

A magyar és a csehszlovák kormány jóváhagyta az építkezés módosított tervét. Az építkezés nem kezdődött el.

AZ ÉPÍTÉS IDŐSZAKA

1977. szeptember 16. Magyarország és Csehszlovákia államközi szerződést kötött a két ország határfolyóján, a Dunán építendő vízlépcsőrendszer megvalósításáról és üzemeltetéséről. Az erőműrendszer építési költségei fele-fele arányban terheltek a két országot. Magyarországon az építkezés állami nagyberuházásként folyt, a költségeket közvetlenül a költségvetés, illetve a Magyar Nemzeti Banktól felvett hitelek fedezték.

A kezdeti időszakban a megvalósítás vontatottan haladt, az államközi szerződést egy alkalommal, a megvalósítása érdekében kötött kormányközi egyezményeket pedig többször is módosították. 1980-ban például felfüggesztették a munkálatokat, a két kormány 1984-ig tárgyalt arról, megvalósuljon-e egyáltalán a mű.

Az építkezéssel egy időben az ellene való tiltakozás is megkezdődött.

1983. december 20. A Magyar Tudományos Akadémia elnöksége (a várható környezeti és gazdasági károk miatt) az építkezés leállítása mellett foglal állást. Az állásfoglalást az MSZMP Központi Bizottsága titkosítja.

1984. augusztus 1. Megalakul a Duna Kör, a vízlépcsőrendszer építése ellen küzdő civilszervezet. Célja az emberek felvilágosítása a vízlépcsőrendszer igazi arcáról, a fenyegető környezeti károkról. A Duna Kör szamizdat hírlevelet ad ki, nyilvános vitákat és tiltakozó akciókat szervez. 1985 decemberében alternatív Nobel-díjjal ismerik el a mozgalom tevékenységét.

1986. május 28. A magyar építőcég (állami garancia mellett) szerződést köt a Donaukraftwerke AG osztrák gátépítő céggel a nagymarosi erőmű teljes megvalósítására, a szerződés összege 5,7 milliárd schilling.

1988. április 24. Környezetvédők tiltakozó felvonulása a Duna-parton Visegrádtól Esztergomig az építkezés ellen.

1988. szeptember 12. Tüntetés a magyar Országház előtt: több tízezer ember követeli, hogy állítsák le a természetpusztító építkezést Nagymaroson.

1988. október 6. Az MSZMP utasítására az Országgyűlés az építkezés folytatása mellett dönt. A tiltakozás folytatódik. 1989 tavaszán 160 ezer állampolgár aláírásával hitelesített népszavazási kezdeményezés születik.

A MAGYAR OLDALI ÉPÍTKEZÉS FELFÜGGESZTÉSE

1989. május 13. A magyar kormány felfüggeszti a nagymarosi építkezést.

1989. május 24. Németh Miklós magyar miniszterelnök személyes találkozón jelenti be Ladislav Adamec csehszlovák miniszterelnöknek a nagymarosi építkezés felfüggesztését, közös felülvizsgálatot javasol. A magyar delegáció átadja a vízlépcsőrendszer működtetésének kockázatairól készült dokumentációt.

1989. június 2. A magyar Országgyűlés határozatot hoz: tudomásul veszi a kormány intézkedéseit, szorgalmazza az újabb vizsgálatokat, és tárgyalásokra hatalmazza fel a kormányt az 1977. évi államközi szerződés módosítása érdekében.

1989. július 20. Miniszterelnöki találkozó Budapesten: a magyar miniszterelnök bejelenti, hogy a magyar–csehszlovák közös szakértői tárgyalás eredményeire is tekintettel, a dunakiliti építkezést is felfüggeszti.

1989. augusztus 31. A csehszlovák miniszterelnök levélben rögzíti álláspontját: szorgalmazza a magyar építési munkák azonnali folytatását; az ellenkező esetre kilátásba helyezi a bősi erőmű üzembe helyezéséhez szükséges munkák csak csehszlovák területen történő megvalósítását.

A MAGYAR OLDALI ÉPÍTKEZÉS VÉGLEGES ELHAGYÁSA, TÁRGYALÁSOK AZ ORSZÁGOK KÖZÖTT

1989. október 31. A magyar Országgyűlés határozatot hoz a nagymarosi erőmű végleges elhagyásáról, a dunakiliti létesítmények építésének folytatása előtt ökológiai garanciarendszerről kötendő államközi szerződés kötését tartja szükségesnek.

1989. november 30. A magyar fél az Országgyűlés határozatának megfelelő tartalommal szerződésmódosító javaslatot ad át diplomáciai úton a csehszlovák félnek. A javaslatra a csehszlovák kormány nem válaszol.

1989. december 2. Vízbetörés az épülő bősi erőműben, ami tönkreteszi a már elkészült hajószilipeket. A balesetről készült jegyzőkönyvek azóta titkosak.

1990. február 3. Magyar, szlovák, osztrák környezetvédők tiltakozó élőláncot alkotnak Pozsony és Bős között.

1990. március 31. A szlovák miniszterelnök-helyettes vezetésével szakértői fórum véglegesíti a Szlovák Tudományos Akadémia szakértőinek anyagát. Az anyag végső megállapítása: a bős–nagyvarosi vízlépcsőrendszer megvalósult építményeit még árvízlevezetésre sem lehet használni. A mű üzemeltetése a Csallóköz ivóvízkészleteinek tönkremenetelét fogja okozni.

1990. október 15. Befejeződik a nagyvarosi erőmű osztrák kivitelezőjével a munkaszerződés egy évvel korábbi megszüntetése miatt kezdett tárgyalássorozat. A magyar kormány meghatalmazottja 2,881 milliárd osztrák schilling értékű tartozást ismer el.

1991. április 16. Az Országgyűlés határozatot hoz a vízlépcsőrendszer ügyéről: tárgyalásokra hatalmazza fel a kormányt az 1977. évi államközi szerződés közös megszüntetéséről, a következmények rendezésére új szerződés kötéséről. Az új szerződést a környezeti-ökológiai értékek közös védelmének elsődlegessége jegyében kell megkötni.

1991. április 22. Kormányközi tárgyalás Budapesten, a felek ismertetik jelentősen különböző álláspontjaikat. A vízlépcsőrendszer működésének kedvezőtlen környezeti hatásait már a csehszlovák fél sem vitatja, azonban műszaki póttintézkedésekkel elháríthatónak ítéli a káros következményeket. A magyar fél közös szakmai tárgyalásokat szorgalmaz, ennek értelemszerű feltételül szabva a munkák csehszlovák felfüggesztését is. A csehszlovák tárgyalásvezető (Vladimír Meciar szlovák miniszterelnök) utolsó hivatali napját tölti, ezért érdemi válaszokat már nem ad. A magyar fél átadja az új szerződésre vonatkozó javaslatát.

1991. július 22. Kormányközi tárgyalás Pozsonyban, melyen a korábbi tárgyaláson is elhangzott magyar javaslatokat a csehszlovák fél elutasítja, nem tartva lehetségesnek az építkezés néhány hónapos felfüggesztését sem. Kifejezi elszántságát a bősi erőmű – akár egyoldalú – üzembe helyezésére.

1991. december 2. Kormányközi tárgyalás Budapesten. A csehszlovák fél a tárgyalás végén 10 nap haladékot kér a felülvizsgálat ügyében adandó végleges válaszhoz.

1991. december 12. A csehszlovák kormány határoz: jóváhagyja a bősi erőmű ún. 'C' változat szerinti, 1992. őszi üzembe helyezését.

ÁLLÁSFOGLALÁS

a Duna menti régiók polgármestereinek konferenciáján
a Duna ügyében
Dunaszerdahelyen 1992. április 25-én

A környezet, a természet védelme, az emberi életkörülmények megóvása minden társadalom elsőrendű érdeke, ennek érvényt szerezni a mindenkori politikai hatalom alapvető feladata.

A Duna menti régiók népei jogosan aggódnak az életadó folyó sorsáért, ivóvizükért, létfeltételeikért, a csodálatos szépségű tájért. A térség népeinek megkérdezése nélkül Bősnél hatalmas vízlépcső épül, kiirtottak 5800 hektár erdőt, tönkretettek több ezer hektár szántóföldet, több millió ember ivóvizét veszélyeztetik, nem számolnak a visszafordíthatatlanul jelentkező környezeti károkkal, nem is vizsgálják ezeket. Az elmúlt időszakban a térség lakossága már sokszor tiltakozott a környezet rombolása ellen, ezt a döntések meghozatalakor nem vették figyelembe.

A mai konferencián együttesen emeljük fel szavunkat magunk és a jövő generációk életkörülményei, szülőföldünk megóvásáért, és

1. Felszólítjuk a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság kormányát, hogy azonnal állítsa le a 'C' variáns építési munkáit és a műszaki pótmegoldás munkálatait.
2. Kérjük a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság kormányát, a Szlovák Köztársaság kormányát és a Magyar Köztársaság kormányát, hogy tegyék végre lehetővé a szakmai vizsgálatok megkezdését a vízlépcsőrendszer tervei által érintett Duna-szakasz helyreállításához. Kezdjék meg az évtizedekig elhanyagolt árvízvédelmi és hajózási problémák megoldását úgy, hogy a Duna maradjon a medrében.
3. Követeljük az ökológiai-környezeti értékek megóvása elsődlegességének érvényesülését a folyóval és a térséggel kapcsolatos tervek készítésekor. Követeljük, hogy a Duna Bizottság a természeti értékekhez illessze a hajózás lehetőségeit.
4. Követeljük, hogy folyamatos és hiteles tájékoztatást kapjunk a Duna ügyéről, a jövőt meghatározó tervekről, a valamennyiünket terhelő pénzügyi következményekről, amelyeknek alapján érvényesíthetjük jogunkat, hogy dönthessünk térségünk sorsáról.
5. Kérjük országaink parlamentjeit, szerezzenek érvényt kéréseinknek, követeléseinknek.
6. Amennyiben a parlamentek és a kormányok nem veszik figyelembe a fenti öt pontban megfogalmazott kéréseinket és követeléseinket, a helyi önkormányzatok képviselői követelni fogják, hogy helyi népszavazás döntsön ezekről a kérdésekről.

Mivel a környezetvédelem nem ismer országhatárokat, a Duna menti régiók önkormányzatai – a fejlett országokban meghonosodott szokásokat követve – együtt fognak működni a közös problémák közös megoldásáért. Ennek érdekében Előkészítő Bizottságot alakítunk, amelynek feladata lesz kidolgozni a regionális együttműködés szervezeti kereteit. Ez az Európába vezető út fontos mérföldköve.

1992. január 23. A 'C' variáns felgyorsuló építkezése miatt a magyar fél a kormányfők levélváltásaiban tesz utolsó erőfeszítést a vitatott szakmai kérdések közös rendezésére. Az EK Bizottsága közreműködést vállalt volna a szakmai munkacsoportban. Több feltételt szabott azonban, ezek között szerepel, hogy a felek a bizottság tevékenységének idején nem végeznek olyan munkákat, amelyek prejudikálják a szakértő bizottság megállapításait.

1992. március 24. A magyar Országgyűlés határozatban hatalmazza fel a kormányt az 1977. évi államközi szerződés egyoldalú megszüntetésére, mert a csehszlovák fél nagy erővel folytatja a 'C' variáns munkálatait, így meghíúsul a közös felülvizsgálat, a háromoldalú szakmai bizottság létrehozása.

1992. május 19. A magyar fél diplomáciai jegyzéket ad át, amely szerint Magyarország 1992. május 25-i hatállyal megszünteti a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer megvalósításáról kötött 1977. évi államközi szerződést. Egyúttal, a következmények rendezésére, új államközi szerződés kötésére hívja fel a csehszlovák felet.

1992. június 9. A magyar Országgyűlés törvénybe foglalja a vízlépcsőrendszer elhagyását: az 1992. évi XL. törvény hatályon kívül helyezi az 1977. évi államközi szerződést becikkelyező törvényerejű rendeleteket.

1992. szeptember 9. Antall József magyar és Vladimir Meciar szlovák kormányfő Budapesten találkozik. A találkozón a felek rögzítik az EK bevonásával folyó egyeztető tárgyalások iránti igényüket.

1992. október 23. A magyar kormány keresetlevelet nyújt be a hágai Nemzetközi Bírósághoz a Duna várható egyoldalú elterelése miatt.

1992. ÉVI XL. TÖRVÉNY

a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság között a Gabčíkovo–Nagyymarosi Vízlépcsőrendszer megvalósításáról és üzemeltetéséről Budapesten, 1977. évi szeptember hó 16. napján aláírt Szerződést kihirdető 1978. évi 17. törvényerejű rendelet, valamint a Szerződés módosításáról Prágában, 1983. évi október hó 10. napján aláírt Jegyzőkönyvet kihirdető 1984. évi 6. törvényerejű rendelet hatályon kívül helyezéséről

Abból a felismerésből kiindulva, hogy a vízlépcsőrendszernek vagy bármelyik fölétesítményének üzembe helyezése súlyosan hátrányos ökológiai és gazdasági következményekkel járna; és tekintettel arra, hogy a Magyar Köztársaság Kormánya az Országgyűlés felhatalmazása alapján az 1977. évi államközi szerződést 1992. május 25-i hatállyal megszüntette, az Országgyűlés a következő törvényt alkotja:

1.§ Hatályát veszti a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság között a Gabčíkovo–Nagyymarosi Vízlépcsőrendszer megvalósításáról és üzemeltetéséről Budapesten, 1977. évi szeptember hó 16. napján aláírt Szerződést kihirdető 1978. évi 17. törvényerejű rendelet.

2.§ Hatályát veszti a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság között a Gabčíkovo–Nagyymarosi Vízlépcsőrendszer megvalósításáról és üzemeltetéséről Budapesten, 1977. évi szeptember hó 16. napján aláírt Szerződés módosításáról Prágában, 1983. évi október hó 10. napján aláírt Jegyzőkönyvet kihirdető 1984. évi 6. törvényerejű rendelet.

3.§ Ez a törvény a kihirdetése napján lép hatályba.

A kihirdetés napja: 1992. június 24.

A DUNA ELTERELÉSE, PER A HÁGAI NEMZETKÖZI BÍRÓSÁGON

1992. október 24–25. A csehszlovák építők Dunacsúnynál, a Duna 1851,75 folyamkilométerénél, mintegy 40 km hosszúságban csak csehszlovák területre terelték a határfolyót.

A Dunát, Közép-Európa legnagyobb folyóját Dunacsúnynál a szlovák vízépítők elrekesztették, és 40 kilométer hosszan betonból és aszfaltból készült gátak közé terelték. 1992 októbere óta az eredeti mederbe a víznek csak 10-20 százalékát engedik.

Dunakiliti, 1992. október

1992. október 27. A felek az EK Bizottsága képviselőjének bevonásával folytatott tárgyaláson aláírták az ún. londoni jegyzőkönyvet, ez háromlépcsős rendezési eljárást rögzít. A felek vállalták, hogy az országok közti jogvitát közösen a hágai Nemzetközi Bíróság elé tárják, a Bíróság ítéletéig tartó időszakra átmeneti vízmegosztást alkalmaznak. A csehszlovák fél ígéretet tett, hogy a mederelzárástól függetlenül, még a határszelvény előtt a Duna vizének legalább 95 százalékát az eredeti mederbe engedik. Ezen utóbbi vállalását a csehszlovák fél nem teljesítette.

A Szigetköz csodálatos természeti értékekben gazdag táj volt. Különlegességét a Duna menti néhány kilométeres sávban húzódó mellékágak és az itt élő vízinövény- és állatvilág jelentette. Csehszlovákia 1992. október 25-én elterelte a Dunát. A mellékágakból órák alatt eltűnt a víz. A fénykép a folyó elterelése utáni napon készült. Ha a Duna nem tér vissza a medrébe, ez a szomorú táj marad örökre a hajdani csodálatos vízvilág helyén.

1993. január 1. Csehszlovákia szétválik, megalakul a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság. Szlovákia a bőszi vízlépcső örökösének és az 1977. évi államközi szerződés jogutódjának nyilvánítja magát. A jogutódlás deklarálása egyoldalú lépés, ugyanis a magyar–csehszlovák államközi szerződések magyar–cseh, illetve magyar–szlovák viszonylatban való érvényben maradásához a feleknek új megállapodásokat kell kötniük az új államok megalakulását követően.

A dunacsúnyi mederelzárás, 1992

Dunacsúny, 1996

*Jacques Delors úrnak,
az Európai Közösség Bizottsága elnökének*

Tisztelt Elnök Úr!

A sztálinizmus és a természetet a hatalmi céloknak alárendelő politika egyik következményének, a Duna szlovák-magyar határszakaszán felépült bőszi vízi erőműnek nemcsak mi, az itt élők vagyunk örökösei, hanem közvetve az Európai Közösség is. Ennek a víziszörnynek a fogantatás pillanatától politikai küldetése volt.

A vízi erőmű széles körzetében élő lakosság már a kommunista rezsim idején is tiltakozott az építkezés ellen. A csehszlovák, illetve a szlovák oldalon még ma is rendőröket vetnek be a tiltakozók ellen, és elbocsájtják állásukból azokat a szakembereket, akik kritikusan vélekednek az erőműről.

Leszögezzük, hogy mi nem vagyunk az ellen, hogy a vízienergiát vilamosenergiává alakítsák át, és nem akarjuk gátolni a folyamatos hajózást a Dunán. Mi az ellen vagyunk, hogy tönkretegyék azt a természeti és emberi környezetet, ahol élünk, valamint gazdasági visszaélésnek tekintjük, hogy aránytalanul nagyobb az erőmű nyomán várható kár, mint a haszon.

Őn és az Európai Közösség szakemberei számára világos, hogy az erőmű alatt található 16 km³ páratlan értékű ivóvízkészlet nagy részének tönkretétele az egész emberiséget károsítja; hogy az egyetlen szárazföldi delta megsemmisítése és az ott élő növényzet, valamint állatvilág elpusztulása az egész Földet sivataggá teszi; hogy a sok ezer hektárnyi erdő kiirtása bolygónk oxigénkészletét csökkenti. Akiket a veszteségek nem érintenek közvetlenül és azonnal észlelhetően, érzéketlenül szemlélnek ezt a durva beavatkozást a természetbe.

Mi, ott élők, azonban szenvedünk attól, hogy lakóterületünk egy részét elvágták eddigi természetes társadalmi közegétől, és beszorították a vízi erőmű és a Duna eredeti fő medre közé. Csak mi látjuk, hogy éjjel-nappal tizennyolc méterrel a fejünk fölött másodpercenként több ezer köb-

méter víz folyik egy olyan építményben, amelynek a minősége az elmúlt rendszer munkaerkölcse miatt megkérdőjelezhető. Kárt szenvedünk azáltal, hogy több ezer hektár földünket ellenérték nélkül elvették, kárpótlás vagy a föld visszaadásának reménye nélkül kisajátították. A szakértői vélemények szerint több mint ötvenezer hektárnyi szántóföldünk kiszárad a talajvíz szintjének süllyedése miatt. A félelem vagy az anyagi következmények nyomása miatt sokan inkább az elköltözést választják, elmenekülnek szülőföldjükéről, messze a Dunától. Mindezt védelem nélkül éljük át.

Tisztelt Elnök Úr!

Kérjük, hogy az Európai Közösség ne feledkezzen meg még egy szempont-ról: a Duna e szakaszának mindkét oldalán szinte kizárólag magyarok élnek. A szlovák kormány és a szlovák politika saját törekvéseinek salakját üríti ránk, amikor a bösi vízi erőmű feltétel nélküli működtetését szorgalmazza. Olyan viszony alakul ki, amely hasonlít a gyarmatosítók és gyarmatok viszonyához: a szenny a gyarmati bennszülötteké, a haszon a gyarmatosítóké.

Kérjük Önöket, hogy mielőtt pontot tesznek a szakvéleményük végére, jöjjenek el hozzánk megnézni kiszáradt kútjainkat, házaink repedező falait és a fejünk felett toronymagasságban vészjóslóan zúgó víztömeget. Csak azután mondják ki a végső szót.

1992. december 21-én Pozsonyban

Tisztelettel:

*Duray Miklós, Csáky Pál, Duka Zólyomi Árpád
parlamentari képviselők az érintett térség lakosai nevében*

1993. január 19. Az EK Bizottságának képviselője ajánlást tett a Duna vízének ideiglenes megosztására (eszerint a víz kétharmada került volna a közös mederbe és egyharmada az erőműre), ezt a magyar fél elfogadta, a szlovák fél nem.

1993. április 7. A kormányok képviselői aláírták a hágai Nemzetközi Bíróság elé terjesztendő Külön Megállapodást. A közös beadványban a felek a bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer ügyének vitatott kérdéseiről kérték a Bíróság döntését, továbbá a döntésig terjedő időszakra átmeneti vízmegosztási rendszer létrehozására és alkalmazására vállaltak kötelezettséget a Megállapodás 4. cikkében foglaltak szerint. A Külön Megállapodást a parlamentek még áprilisban megerősítették.

1993. december 22. Az EK Bizottságának képviselője újabb ajánlást tett az ideiglenes vízmegosztásra – az 1993 őszén tevékenykedő háromoldalú bizottság anyagai alapján –, ajánlata szerint a teljes hozam 40%-át kellene a közös mederbe juttatni. Az ajánlatot a magyar fél elfogadta, a szlovák fél nem.

1995. január 25. Horn Gyula magyar és Vladimír Meciar szlovák kormányfő találkozója Budapesten, melyen a felek megállapodnak, hogy szerződést fognak kötni a Szigetköz ideiglenes vízpótlásáról: eszerint a Dunába 400 m³/sec hozamot (20%) biztosít a szlovák fél, a mosoni vízkivételen 40 m³/sec hozamot, a magyar fél fenékgátat épít Dunakilitinél, és részlegesen üzembe helyezi a dunakiliti duzzasztót.

1995. április 19. A magyar és szlovák kormány meghatalmazottai Budapesten aláírják a Szigetköz ideiglenes vízpótlása érdekében végzendő műszaki beavatkozásokról szóló szerződést, a januári kormányfői találkozón megállapodott tartalommal. A magyar fél által ígért dunakiliti fenékküszöböt 1995. június 22-én helyezik üzembe.

1996. július 25. A hágai Nemzetközi Bíróság hivatalos közleménye szerint 1997. február 17-én kezdődik a bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer ügyében folyó per szóbeli szakasza.

1996. december 5. A hágai Nemzetközi Bíróság a felek képviselőinek meghallgatását követően kitűzi a tárgyalás első napját. Bár a szlovák fél jelentős halasztást javasolt, a bíróság lényegében nem tér el a már nyáron meghatározott 1997. tavaszi kezdéstől, a tárgyalás első napja 1997. március 3-án lesz Hágában.

A Magyar Köztársaság Országgyűlésének 9/1993. számú határozata

a Duna egyoldalú nemzetközijog-ellenes elterelése miatti tiltakozásról

1993. március 5-én

A Magyar Köztársaság Országgyűlése felhívással fordul az Egyesült Nemzetek Szervezete valamennyi tagországára törvényhozásaihoz. A magyar Országgyűlés felhívja a törvényhozások figyelmét arra, hogy a Szlovák Köztársaság, illetve jogelődje, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság közös határfolyónk, a Duna egyoldalú, saját területére történő elterelésével Európában eddig példátlan módon megsérti Magyarország területi integritását, továbbá nemzetközi szerződések egész sorát.

A Szlovák Kormány, illetve jogelődje, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság Kormánya által kezdeményezett egyoldalú, nemzetközi jogot sértő cselekménye nemcsak a Magyar Köztársaság területi integritását, valamint a Dunára vonatkozó nemzetközi egyezményeket sérti súlyosan, hanem rendkívüli ökológiai és gazdasági károkkal, kockázatokkal is jár.

A Magyar Köztársaságnak határozott szándéka, hogy jogszerű eszközökkel kísérelje meg a súlyos probléma rendezését, s hogy megelőzze egy újabb nemzetközi konfliktus kialakulását a térségben. Ezért arra törekszik, hogy az Európai Közösségek és a Duna Bizottság illetékes szervei és fórumai megkeresése mellett az ügyet a Hágai Nemzetközi Bíróság elé terjessze, a vita végleges és átfogó rendezése érdekében.

Az Európai Közösségek Bizottságának közvetítésével folyó tárgyalások eredményeként jelentős előrehaladás történt a Nemzetközi Bíróság közös megkeresése irányában, ugyanakkor az is világossá vált, hogy a Nemzetközi Bíróság döntéséig a szlovák kormány az egyoldalúan előállított vízügyi helyzet tartósítására, illetve diktátumok útján történő rendezésére törekszik.

A Magyar Köztársaság Országgyűlése ezért az Egyesült Nemzetek Szervezete tagországainak törvényhozó szerveihez fordul és kéri, hogy támogassák a Magyar Köztársaság nemzetközi jogsértés ellen irányuló erőfeszítéseit, a jogsértő helyzet mielőbbi, mindkét fél érdekét figyelembe vevő rendezésére irányuló erőfeszítéseit.

A Magyar Köztársaság kéri a Nemzetközi Bíróságot, mondja ki, hogy

- a Magyar Köztársaságnak jogában állt felfüggeszteni, majd elhagyni a nagymarosi építkezési munkálatokat és a bős-i építkezés magyar munkáit;
- 1992. május 19-i Nyilatkozatával Magyarország jogosan szüntette meg a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer építéséről és működtetéséről szóló 1977. szeptember 16-án kötött Szerződést;
- a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságnak nem állt jogában megvalósítani az „ideiglenes megoldást”: a Duna elrekesztését az 1851,7 folyamkilométernél csehszlovák területen, annak a folyamra és a hajózásra gyakorolt következményeivel;
- a Szlovák Köztársaságot nemzetközi felelősség terheli a Duna elterelése miatt a Magyar Köztársaságot ért veszteségekért és károkért;
- a Szlovák Köztársaság köteles visszaterelni a Dunát a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság közötti országhatáron lévő eredeti medrébe, a nemzetközi szerződéseknek megfelelő hajózási mederbe; és köteles visszaállítani a Duna elterelés előtti állapotát.

A BŐSI VÍZLÉPCSŐ KÖRNYEZETI-ÖKOLÓGIAI KOCKÁZATAI *

A bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer tervezésének hosszú évei alatt alapvető kutatások és vizsgálatok maradtak el, a beruházó számos – a megoldandó feladatokban illetékes – szakterület bevonása és közreműködése nélkül készítette a programokat és a terveket.

Amikor egyre közelebb került a bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer építésének a természeti-környezeti rendszer alapvető változtatásaival járó fázisa, a környezeti kérdések szakértői több vázlatos prognózist, környezeti hatásbecslést készítettek, bár erre hivatalos igény a 80-as évek vége előtt nem volt. Ezek elegendő pontosságúak voltak az itteni értékek nagyságrendjének felmutatásához, egyúttal felhívták a figyelmet az építéssel járó súlyos veszélyekre. A kockázatok pontosabb feltárása azonban – a tervezés és az építés korszakában elmaradt – alapvető kutatások hiányában nem volt lehetséges.

Az építkezés felfüggesztése óta eltelt időben a magyar fél három ízben is átadta a (cseh)szlovák félnek a bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszerhez kötődő súlyos környezeti kockázatok feltárásával foglalkozó testületek összegző értékelését, közös kutatásokat, vizsgálatokat sürgetve. Ugyanakkor mind a mai napig nem ismeretesek olyan szlovák vizsgálati eredmények, amelyek társadalmilag elfogadható mértékű kockázatokat prognosztizáltak volna.

Sajnálatos, hogy a két fél hivatalosnak minősülő értékelésében megjelenő alapvető szemléletbeli különbség miatt a szakmai párbeszéd még mindig nem indulhatott meg. A térség problémái enélkül aligha lesznek megoldhatók.

GEOLÓGIAI-GEOFIZIKAI KOCKÁZATOK

A dunai vízlépcsők tervezését nem előzte meg a térség szükséges mértékű földtani kutatása, az alapvető feltáró létesítmények hiányán túl (súlyos hiányosság például, hogy a vízlépcsők hatásterületén egyetlen szerkezetkutató mélyfúrást sem mélyítettek) ezt az is jelzi, hogy az építők nem rendelkeztek a földtani szakhatóság engedélyével.

*A Magyar Tudományos Akadémia dokumentumai alapján

Külön problémakört alkotnak a bósi vízlépcső hatásterületének szeizmológiai kérdései. A Közös Egyezményes Tervben rögzített szeizmicitásértékek nem fogadhatók el; a szükséges vizsgálatok hiánya miatt a szeizmicitás kérdésében a nemzetközi normáknak megfelelő szintű válasz nem is adható. A probléma komolyságát mutatja, hogy a historikus rengések alapján a dunakiliti térségre számolt várható intenzitás értéke a szokásos biztonsági szinteken 8,7–9,0 MSK, míg a tervezés során 6,0 MCS értékkel számoltak.

A FELSZÍN ALATTI VIZEKET ÉRŐ HATÁSOK

A bósi vízlépcső környezeti és ökológiai következményeit elsősorban a hidrológiai, hidraulikai változások és a víz szennyezettsége fogja előidézni. A ténylegesen bekövetkező károsodások prognosztizálásához számításba kell venni, hogy az állapotváltozások egymást indukáló hatása az ökológiai rendszerek változásainak némely vonatkozásában csak lassan – és részben rejtve – érvényesül; így a rövid időléptékű vizsgálati modellekből levont nagy bizonytalanságú következtetések a valóságtól eltérő következtetésekre vezethetnek.

A bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer által érintett Duna-szakaszok térségében található mind Magyarország, mind Szlovákia legjelentősebb ivóvízbázisai. Magyarország ivóvíztermelésének csaknem 45%-a a bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer által érintett térség parti szűrésű vizeiből származik. Ilyen rendszerből látják el ivó- és ipari vízzel Budapestet több mint száz éve, és Pozsony vízellátásának alapjául is hasonló rendszer szolgál. A természetes szűrési folyamat nagy része a meder felső, néhány centiméteres rétegében zajlik. Kulcsfontosságú tehát azoknak a feltételeknek a biztosítása, amelyek ezt a biológiaiilag aktív, fizikai-kémiai szűrést biztosító réteget eredeti állapotában megőrzik.

A Csallóköz-Szigetköz több száz méter vastagságú kavics hordalékkúpjában tárolt víz mennyiségét és minőségét szintén a Duna-meder szűrési tulajdonságai határozzák meg. A meder szervesanyag-lebontó és szűrő funkciójának megőrzéséhez a Duna korábbi dinamikájának fenntartása szükséges. Enélkül nem biztosítható egyidejűleg a kedvező oxigénellátottság, a Duna-víz öntisztulóképessége és a szűrőként működő mederfelület rendszeres megújulása.

A vízlépcső működésének hatására alapvető változások következnek be a dunacsúnyi tározó területén. A legjelentősebb problémát a kiülepedő szenny-

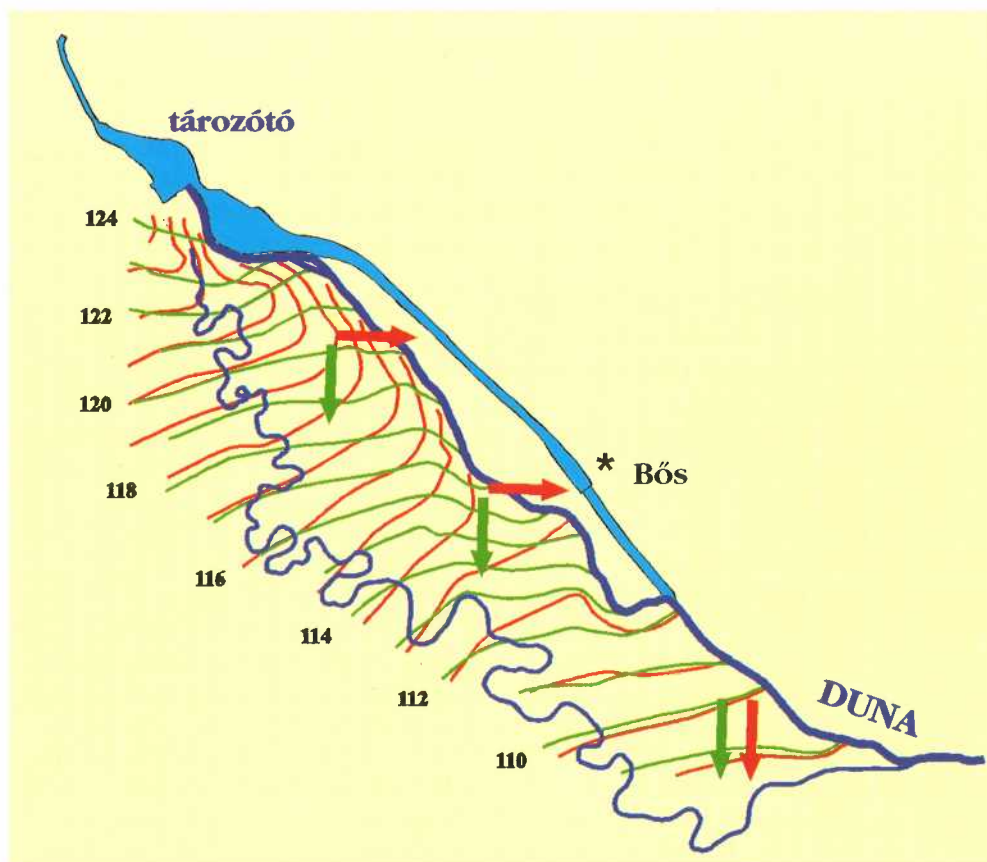

nyezett iszap okozza, anaerob dinamikájával, a vas és a mangán mobilizációjával, bizonyos toxikus szerves anyagok infiltrációjával. Az iszap egyúttal állandó vírusfertőzési forrást jelent. A szigetközi sajátos hidrogeológiai helyzet miatt a talajvízbe jutó káros anyagok idővel – néhány évtized alatt – a teljes felszín alatti vízkincset elszennyezik. Ráadásul a felhalmozódott iszap tervezett időnkénti kotrásai nemcsak a felszíni víz minőségére lesznek káros hatással, a szűrőréteg teljes elbontásával lehetővé válik szerves mikroszennyezők és mikrobák talajvízbe jutása is. Megjegyzendő, hogy a magyar kutatók felszín alatti vizekkel összefüggésben tett megállapításai megegyeznek a szlovák szakértők 1990. februári zárójelentésében rögzítettekkel. Ugyancsak hasonló következtetésekre jutott – a vizsgálati hiányok vonatkozásában – a szlovák kormány által 1990 őszén vélemény adására felkért kanadai Hydro-quebec cég.

A duzzasztás és mederváltozás miatt a duzzasztott terület környékén emelkedik, a mederelterelés környékén az élő mederből történő természetes szivárgás csökkenése miatt süllyed a talajvíz szintje.

Azokon a területeken, ahol a talajvízszint süllyed, meggyorsul a növényi maradványok ásványosodása, csökken a talajok szervesanyag-tartalma, fokozódik a talajszerkezet leromlása és a tápanyagok kilúgozódásának veszélye. Ahol a talajvízszint a finom fedőrétegből a vízlépcső hatására a kavicsfekübe süllyed, ott megszűnik a gyökérszóna kapilláris vízellátása. Ennek következtében a természetű növényeknél jelentős mértékben csökken a termés és elsősorban a termésbiztonság, növekszik a terület aszályérzékenysége, megváltozik az ártéri erdők kedvező vízellátása, a jelenleg még összefüggő ártéri életközösségek is foltokká izolálódnak, csökken a növényi életközösségek szervesanyag-termelése. (A felső-rajnai vízlépcsőknél szerzett tapasztalatok szerint mintegy félméteres talajvízszint-csökkenés a termőképesség 50%-os csökkenését eredményezte.)

Azokon a területeken, ahol a talajvíz szintje emelkedik, a talaj levegőtlené válik, és ezért uralkodóvá válnak benne az anaerob folyamatok, nő a belvízveszély, a rossz természetes drénviszonyokkal rendelkező területeken (elsősorban a Duna bal partján, a Vág-torkolattól keletre) másodlagos szikesedés is bekövetkezhet. (A magyar Tisza II. vízlépcső duzzasztása után néhány évvel a környező mezőgazdasági területek elmocsarasodása több ezer hektár termőföldön okozott termésnövekedést. Mivel a káros hatásokat nem sikerült elhárítani, a termőföldek aranykorona-értékét a nagy termésbizonytalanság miatt hatósági döntéssel a felére csökkentették.)

Talajvízdomborzat a Szigetközben a Duna elterelése előtt (zöld szintvonalak) és után (piros szintvonalak)

A Duna elterelése miatt a Szigetközben megváltozott a folyam- és talajvízszint viszonya. Természetes állapotban a meder biológiailag aktív szűrőrétegén keresztül a folyam friss tiszta vízzel táplálta a talajvizet. Ez az állandó szivárgás óvta a Szigetköz több millió ember ellátására elegendő, parti szűrésű termelésre alkalmas vízkészletét (a szivárgás irányát a zöld nyilak mutatják). Az elterelés óta a mederbe csak a víz 10-20 százalékát engedik, a folyam szintje 3-4 métert süllyedt. A talajvíz szivárgásának iránya megváltozott (piros nyilak), a szigetközi vízkészlet természetes védelme megszűnt.

A FELSZÍNI VIZEKET ÉRŐ HATÁSOK

A feltöltés után a dunacsúnyi tározó a vízminőség romlásának egyértelmű színtere lesz. A duzzasztás következményeként a tározóban a víz sebessége csökken, pangó területek alakulnak ki, erőteljes üledékfelhalmozódás indul meg (3–5 millió m³/év szuszpendált anyag ülepedésével számolhatunk becslések szerint), a talajvízszint a kezdeti többletinfiltráció eredményeként emelkedik. Az áramlási sebesség csökkenése és az átlátszóság növekedése miatt az algaszaporodást korlátozó tényezők hatékonysága csökken, az eutrofizálódás egyértelműen fel fog lépni.

A higiénés bakteriológiai mutatók alapján a víz már ma szennyezett, a tározás hatására ennek fokozódása lehetséges. A tározó rézsúinek egyes szakaszaiban alkalmazott bitumenes szigetelés humán és nem humán biológiai hatásai a mai napig tisztázatlanok. A 17 km hosszú üzemvízcsatorna teljes hosszában a rézsún alkalmazott aszfaltszigetelés vízminőségi hatásai ugyancsak tisztázatlanok. Mindezen negatív hatások következményei nagy valószínűséggel az év jelentős részében az alsóbb Duna-szakaszon akár 150–200 km hosszúságban (tehát a budapesti szakaszon is) érezhetőek lehetnek.

ÖKOLÓGIAI-GENETIKAI PROBLÉMÁK

A bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer építésével két kiemelkedő értékű természeti táj károsult: a Szigetköz és a Dunakanyar.

A Szigetköz növény- és állattársulásai (biocönózisai) természetes vagy közel természetes állapotban ma is jelentős területet foglalnak el, főleg a hullámtérben. Az egyes társulások a víz évszakos dinamikájához alkalmazkodtak. Az állandóan változó szigetközi ágrendszerben a társulások lassú mozgásban követni képesek e folyamatot (cönológiai szukcesszió). Erdőtársulások esetén e folyamat már lassabb, csupán évszázados skálán mérhető. A gyors, drasztikus változásokra degradálódás és pusztulás a válasz. A természeteshez közeli erdőtársulások regenerálódására kedvező feltételek mellett is több évszázadra lenne szükség.

A Szigetköz erdői ma Magyarország legnagyobb hozamú faállományai, melyek zömét (több mint kétharmadát) az 1930-as évektől fokozatosan teret hódító „nemesnyárasok” teszik ki (30 m³/ha/év). Ezek az állományok optimálisan hasznosítják a Duna vízjárását. A folyamszabályozási munkák nyomán már eddig is jelentősen csökkent az állományok termőképessége, a talajvízszint további csökkenésével a kiváló termőterületek azonban végleg elvesznek, a későbbi újratelepítéssel csak alacsonyabb fatermőképességű erdők létesíthetők.

A Szigetköz kiemelkedően gazdag fajokban, csupán virágos növényekből 60 védett faj található a területen. Hasonlóan gazdag a Szigetköz faunája is. A 80-féle, Magyarországon előforduló halfajból 63 itteni előfordulásáról van adat. Számos állatcsoport feldolgozása még korántsem teljes. Minden évben újabb és újabb fajok kerülnek elő. Mindez nemzeti érték, megőrzése a jövő generáció számára erkölcsi kötelességünk.

KÁROK

A Duna elterelése óta eltelt négy évben a környezet súlyos károsodásának jelei mutatkoznak a Szigetközben.

A legnagyobb károk a Duna-mederben és közvetlen környékén láthatók: a vízfelület összezsugorodott, a hajdan természetes biológiai szűrőréteggel borított kavicsfelszín helyén nagy területen ma már iszap található, megindult a gyomosodás, pusztul a parti erdősáv. A parti zóna élőhelyeinek megsemmisülése következtében állatfajok (rákok, szitakötők, tegzesek) serege tűnt el, helyettük új, kifejezetten szárazságot kedvelő alpesi fajok jelentek meg, megindultak az eddig nem tapasztalt, káros szukcessziós folyamatok. A Duna elterelésével együtt járó halpusztulást követően (mintegy 200 tonna volt az állományt ért kár 1992 októberében) a halfogás mennyisége nem csökkent a várt mértékben. Félő azonban, hogy a jövőt hordozó törzsállomány is zsákmanyaiba kerül, mert az összeszűkülő vízterületen sikeresebb a fogás. Erre utal az is, hogy a kifogott halak egyre fiatalabbak, a pontyok átlagéletkora például csak 4-5 év.

A térség élővilágának állapotát figyelő rendszer – az indikátor fajok jellemzőinek mérésével – a Középső Szigetköz súlyos helyzetét tükröző számokat mutat. A dunaremetei mintaterületen például idén csak egynegyede volt az indikátor növényfaj levelének átlagos nagysága az eltereléssel nem érintett mintaterületen lévőhöz képest. A mellékágakban a hínárfajok gyors inváziója és nagy mérvű algásodás figyelhető meg. A védett halfajok közül ötöt az elterelés óta már nem lehet megtalálni, feltehetően örökre eltűntek a területről. A hullámtéri erdők kára eddig körülbelül az állomány öt százalékának megsemmisülése, miközben idén nyáron jelentősen megnőtt a csúcscsáradást mutató fák aránya, ami előrevetíti idő előtti pusztulásukat.

Az élővilág látható és mérhető kárai mellett nem szabad megfeledkezni a vízkészlet mennyiségének és minőségének fenyegetett helyzetéről, bár a mérések még nem mutatnak szignifikáns eltéréseket. A Duna-meder rohamos pusztulása miatt azonban feltehetően ezek sem vártnak sokáig magukra.

Szigetköz, 1995

A MAGYAR KÖRNYEZETVÉDŐK ÁLLÁSPONTJA ÉS JAVASLATAI

A magyar környezetvédők támogatják a magyar Országgyűlésnek és a kormánynak a hágai Nemzetközi Bíróság előtt a Memorial zárófejezetében kifejtett álláspontját. A nemzetközi jog elveinek megfelelően, a két ország jogvitáját csak a Csehszlovákia által egyoldalúan megvalósított folyóelzárás előtti állapot visszaállításával, a Dunának az eredeti mederbe engedésével lehet megoldani. Más út nincs az érintett térség természeti értékeinek, mindenképp az ivóvízkészleteknek és az ártéri ligeterdők élővilágának megmentésére.

A környezetvédők javasolják, hogy a két ország közösen valósítsa meg a súlyos károkat szenvedett térség ökológiai helyreállítását. A környezetvédők azt szeretnék, ha a hágai Nemzetközi Bíróság ítélete előírná, hogy Magyarország és Szlovákia – mint EU-tagságra törekvő országok – az Európai Unió vízügyi politikájában lefektetett irányelveket alkalmazza a döntés végrehajtását célzó, a Külön Megállapodásban is rögzített félèves tárgyalássorozaton. A magyar–szlovák jogvita a történelmileg meghaladott folyócsatornázásról és a környezeti értékek védelméről, a jövő létfeltételeiről folyó vita is egyben. A magyar környezetvédők álláspontja szerint az európai normák alkalmazása szükséges az ítélet végrehajtásakor.

A bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer által fenyegetett térség, a Szigetköz és a Csallóköz élővilágát és felbecsülhetetlen értékű ivóvízkészleteit éppúgy kötelességünk megőrizni a jövő generációk számára, mint a trópusi erdőket, a tundrákat, az óceánok és tengerek élővilágát.

A HELYES ÉLET ESZMÉNYE

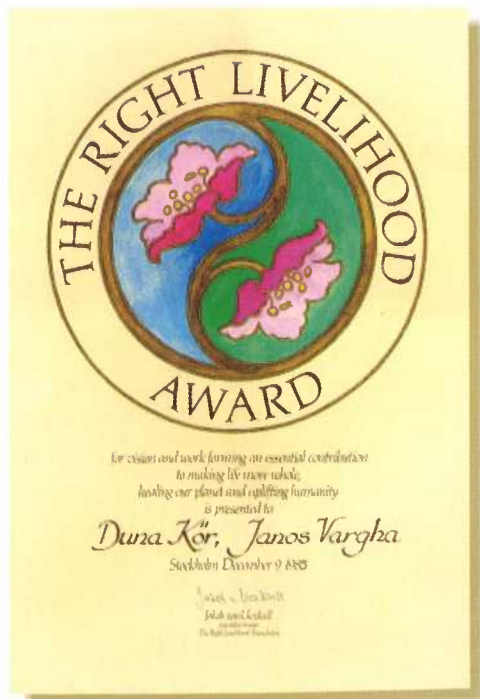
A Helyes Élet ősi fogalom. A Helyes Élet szerint minden embernek a becsületes étellel összhangban álló hivatást kell űznie, tisztelettel közelítve más emberekhez és a természethez.

Cselekedeteinkért felelősek vagyunk, szerényen élünk a Földön, és tisztességes osztályrészünknel többet nem veszünk el kincseiből.

Külön jelentése van a buddhisták számára, nekik a Helyes Élet a megvilágosodáshoz vezető nyolcstréű derék ösvény utolsó stádiuma.

Képessé teszi őket arra, hogy elkerüljék az olyan nemtelen mesterségeket, mint a hadviselés, a fegyverek, mérgek, kábítószerkészítés. Ez erkölcsi mérceként ajánlható minden társadalom számára, akár vallásosak, akár nem.

Az Alapítvány a szó köznapi jelentése szerint adja a díjat, a kitüntetettek a tisztességes élet és a jó munka megismerését.

A Duna Kör 1985-ben kapta meg az alternatív Nobel-díjat (Right Livelihood Award).

Főúri házigazdám kifejtette, hogy ezek után egy percig sem fog tovább fárasztani újabb részletekkel, hiszen bizonyára már régen éget a vágy, hogy saját szememmel láthassam a fenséges Akadémiát; szeretné, ha elmennék oda. Még csak egy kérése volt, hogy tudniillik nézzek meg egy romba dőlt épületet a hegyoldalban, körülbelül három mérföld távolságra; erről pedig a következő történetet mesélte. Volt neki egy pompásan működő malma, alig fél mérföldnyire a kúriától; hatalmas folyó szolgáltatta a vízierőt hozzá; annyit örölt, hogy családjának s egy csomó bérlőjének is bőven elegendő volt mindig. Körülbelül hét évvel ezelőtt egyszerre csak megjelent nála a Királyi Kitalátorok különbizottsága azzal a javaslattal, hogy malmát a föld színével tegye egyenlővé, építsen másikat a hegy túlsó oldalán, vágasson hosszú csatornát végig a hegygerincen egy vízgyűjtő medence számára; ide a vizet pumpákkal és tolattyúkkal mindenképpen fel kell nyomni, hogy legyen aztán, ami hajtsa a malmot; azon kívül a levegő és a szél ilyen magaslati régiókban sokkal jobban irritálja a víz felszínét, és így az sokkal alkalmasabb mindenféle mechanikai munkára; különben is a vízesés formájában alázuhanó folyó százszor kisebb térfogattal, százszor nagyobb erővel forgatja a kerekeket, mint az olyan víztömeg, amely egy nívón áll a lapátokkal. Mivel abban az időben elég rossz lábon állt az udvarral – mesélte tovább –, és barátai is nagyon rábeszéltek, engedett a felsőbb nyomásnak. Két évig száz ember dolgozott az új vízműveken; az egész munka totális csőddel végződött; a kitalátorok egyszerűen odébbálltak, minden ódiomot persze a gazdára kenve – még azóta is fölényes gúnnyal kacagnak rajta, miközben minden útjukba eső vízimalomnál előlről kezdik a kísérletet, a biztos siker ugyanolyan lelkes garanciájával és ugyanolyan tökéletes kudarcgal.

Jonathan Swift: Gulliver utazásai (1727)